

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЧЕРНІКА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF CHERNIKA v. UKRAINE)**

(Заява № 53791/11)

РІШЕННЯ

П. 1 ст. 6 (кримінальний аспект) і пп. «d» п. 3 ст. 6 • Справедливий суд
• Засудження після повторного розгляду справи новим суддею виключно на підставі показань відсутніх свідків, які брали участь в очних ставках із заявником під час досудового слідства, та один з яких був допитаний під час попереднього розгляду справи у суді першої інстанції • Відсутність достатніх підстав для неявки одного з трьох ключових свідків під час повторного розгляду справи • Відсутність особливо надійних гарантій для забезпечення правильного розуміння новим суддею показань відсутніх свідків • Загальну справедливість судового розгляду було порушено

СТРАСБУРГ

12 березня 2020 року

ОСТАТОЧНЕ

12.07.2020

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Черніка проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Сіофра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), Голова,
Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),
Ладос Чантурія (*Lado Chanturia*),
Аня Сайбер-Фор (*Anja Seibert-Fohr*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 11 лютого 2020 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 53791/11), яку 17 серпня 2011 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Михайло Михайлович Чернік (далі – заявник).

2. Заявника представляв пан Олег Леонтєв, юрист, який практикує у м. Львів. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Іван Ліщина.

3. Заявник стверджував, зокрема, посилаючись на пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, про несправедливість кримінального провадження щодо нього у зв'язку з визнанням національними судами допустимим доказом проти нього показань трьох свідків, незважаючи на те, що (i) перший з цих свідків був допитаний лише під час попереднього розгляду справи судом першої інстанції, але не під час подальшого повторного розгляду справи іншим суддею першої інстанції та (ii) другий і третій свідки ніколи не з'являлись до суду першої інстанції.

4. 10 жовтня 2017 року Уряд було повідомлено про зазначену скаргу, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1974 році та проживає у м. Луцьк.

6. Заявник – колишній слідчий міліції. Згідно із пред'явленими йому обвинуваченнями, за якими він був зрештою визнаний винним,

він вкрав опій, вилучений як доказ у справі, яку він розслідував, – відливши його з банки, в якій він зберігався; потім заявник розбавив решту рідини. Згодом заявник нібито передав вкрадений опій своїй подрузі пані Н.Ш. з проханням допомогти у збуті опію на чорному ринку. З її допомогою він передав опій пану В.Г. і пану І. С., які приїхали до м. Луцьк з Криму, доручивши їм перевезти опій до Криму з метою подальшого збуту там.

7. Під час досудового слідства ці три свідки надали такі показання:

(і) Н.Ш. заявила, що вона та заявник були друзями. Влітку 2005 року він попросив її допомоги зі збутом опію, вилученого у кримінальній справі, яку він розслідував. Вона погодилася та запропонувала продати наркотичні засоби через В.Г. та І.С., яких вона рекомендувала заявнику як надійних. В.Г. відмовився від пропозиції, але І.С. погодився перевезти наркотичні засоби до Криму для подальшого збуту. Після від'їзду В.Г. та І.С. з наркотичними засобами, до неї приходили люди від заявника, які вимагали від неї плату за наркотичний засіб. Вона поїхала до Криму та безуспішно намагалася стягнути борг;

(ii) В.Г. заявив, що Н.Ш. запропонувала йому продати наркотичний засіб заявника в Криму або щонайменше перевезти його туди для подальшого збуту. В.Г. відмовився, але заявник, однак, приніс банку з опієм до квартири Н.Ш. Дорогою назад до Криму В.Г. виявив, що І.С. взяв опій з собою. Тоді він та І.С. вилили наркотичний засіб. Пізніше до В.Г. у Крим приїхав чоловік, який заявив, що діяв від імені заявника, погрожував йому та вимагав сплатити заявнику ціну за наркотичні засоби із суми прибутку, отриманого після їхнього збуту;

(iii) І.С. зазначив, що приїхав з Криму до м. Луцьк у 2005 році разом з В.Г. і почув розмову, в якій заявник та Н.Ш. запропонували продати В.Г. наркотичні засоби. Потім вони обговорили це з І.С. Коли настав час В.Г. та І.С. повертатися до Криму, і вони складали речі до автомобіля, Н.Ш. принесла пляшку з опієм і сховала її в багажнику, поки І.С. спостерігав за цим. Дорогою до Криму В.Г. сказав І.С., що йому здалося, що їх переслідували, він також вважав, що уся ця ситуація була підозрілою, і їм могло загрожувати позбавлення волі на тривалий строк. Тому В.Г. вилив наркотичні засоби.

8. Під час досудового слідства між зазначеними свідками та заявником було проведено очні ставки. Заявник стверджував, а Уряд не оскаржив, що на цьому етапі заявник та його захисники не мали доступу до матеріалів розслідування (див. відповідне положення національного законодавства у пункті 33).

9. Справа заявника розглядалася у Луцькому міськрайонному суді у складі судді В.Д., який засідав одноособово.

10. Під час судового розгляду справи Н.Ш. підтвердила свої показання, надані під час досудового слідства.

11. Було допитано З. та Є.Г., які знали заявника і Н.Ш. та або жили, або регулярно відвідували квартиру Н.Ш. і займалися там проституцією. Вони засвідчили, що В.Г. та І.С. приїжджали до Н.Ш. з Криму і придбали у заявника певні наркотичні засоби.

12. Суд першої інстанції неодноразово викликав В.Г. та І.С., але вони не з'явилися. Він звернувся до Служби безпеки України з проханням встановити місцезнаходження цих свідків і доставити їх до суду. 12 серпня 2008 року Служба безпеки України повідомила суд, що не змогла встановити їхнє місцезнаходження. Суд повторно звернувся до Служби безпеки України з проханням доставити цих свідків у судові засідання 18 серпня 2008 року. Свідки не з'явилися, проте суд не був повідомлений про причини неявки В.Г. Він продовжив оголошення показань В.Г. та І.С. У матеріалах справи відсутня інформація, чи заперечував заявник проти такого посилення на показання, надані під час досудового слідства.

13. 26 серпня 2008 року Луцький міськрайонний суд визнав заявника винним у викраденні та незаконному зберіганні наркотичних засобів у великих розмірах з метою їхнього збуту та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк вісім років з конфіскацією усього належного йому майна.

14. 10 березня 2009 року за апеляційною скаргою заявника Апеляційний суд Волинської області скасував вирок суду першої інстанції на тій підставі, що суд першої інстанції оголосив показання В.Г. за відсутності інформації про причини неявки останнього у засідання суду першої інстанції (див. пункт 12). Справа була повернута на новий розгляд іншому судді першої інстанції.

15. Повторний розгляд справи відбувся у Луцькому міськрайонному суді у складі іншого судді, В.Б., який засідав одноособово.

16. Під час повторного судового розгляду Н.Ш., В.Г. та І.С. неодноразово викликали у судові засідання, але вони не з'явилися.

17. Неявка цих свідків (з незрозумілих причин), незважаючи на їхній неодноразовий виклик, обговорювалася у судових засіданнях 30 червня 2009 року та 10 липня 2009 року.

18. В останню дату суд першої інстанції звернувся до Служби безпеки України з проханням знайти свідків, а до прокуратури з проханням забезпечити виконання його ухвали.

19. 09 вересня 2009 року Служба безпеки України надала суду першої інстанції медичну документацію, яка свідчила, що В.Г. та І.С. були тяжко хворими: В.Г. був госпіталізований, а І.С. страждав на туберкульоз і був заразним. Згідно з медичною документацією, узагальненою в наявних у Суду документах, стан здоров'я свідків не дозволяв їм приїхати з Криму до м. Луцьк (відстань не менше тисячі кілометрів).

20. Суду не було надано жодної інформації щодо причин неявки Н.Ш. Її місцезнаходження не могли встановити протягом усього повторного судового розгляду.

21. 23 вересня 2009 року на початку засідання того дня суд оголосив про неявку з невідомих причин, серед інших свідків, Н.Ш., В.Г. та І.С., незважаючи на їхній виклик.

22. 28 вересня 2009 року О.Г., працівник міліції та колишній колега заявника, був допитаний як свідок. Він засвідчив, що заявник і Н.Ш. були друзями. Прокурор запитав його, серед іншого, щодо місця роботи Н.Ш. О.Г. відповів, що Н.Ш. наразі займалася проституцією та назвав вулицю, на якій вона працювала.

23. Двоє свідків, які відвідували та працювали в квартирі Н.Ш. і давали показання під час першого судового розгляду (див. пункт 11), також дали такі показання під час повторного судового розгляду.

(і) Є.Г. засвідчила, зокрема, що вона добре знала заявника, який на той момент був другом Н.Ш., і що вони троє провели багато часу разом у квартирі Н.Ш. Там свідок чула розмови заявника і Н.Ш., а також Н.Ш. і В.Г. та І.С. щодо наркотичних засобів;

(ii) З. зазначила, зокрема, що вона проживала в квартирі Н.Ш., яку заявник регулярно відвідував. Якось З. почула, як заявник сказав Н.Ш. що мав можливість продати певні наркотичні засоби, вилучені у кримінальній справі, яку він розслідував. Н.Ш. відповіла, що у неї були друзі у Криму, які могли продавати наркотичні засоби. У зв'язку з цим згадувалися В.Г. та І.С. Вони приїхали з Криму та декілька разів відвідували квартиру Н.Ш.

24. О.О., яка також на той момент проживала у квартирі Н.Ш., засвідчила, що заявник товаришував з Н.Ш. і відвідав її квартиру та що В.Г. та І.С. також відвідували її квартиру приблизно в той самий час.

25. 11 грудня 2009 року Луцький міськрайонний суд знову визнав заявника винним та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк вісім років. Суд навів по суті ті самі докази, що були наведені у вироку, винесеному за результатами першого судового розгляду:

(і) показання Н.Ш., В.Г. та І.С. Суд зазначив, що показання Н.Ш., В.Г. та І.С., надані під час досудового слідства, були повністю підтверджені протягом очних ставок із заявником (див. пункти 7 і 8), який міг допитати їх і поставити їм будь-які запитання – можливість, якою він повною мірою скористався. Отже, суд не вважав, що право заявника на захист або «принцип безпосередності» дослідження доказів були порушені. Суд вважав показання відсутніх свідків достовірними, оскільки вони узгоджувалися між собою. Він також зазначив, що ці показання підтверджувалися показаннями друзів і колег Н.Ш. (Є.Г., З. та О.О. – див. пункти 23 і 24);

З вироку суду незрозуміло, чи, цитуючи показання Н.Ш., він посилався на її показання, надані під час досудового слідства чи під

час першого судового розгляду. Згідно із законом (див. пункт 31) показання цього свідка, надані під час першого судового розгляду, мали бути записані в протоколі судового засідання, зберігатися в матеріалах справи та бути доступні новому судді, який розглядав справу. Заявник не заперечив, і ніщо у матеріалах справи не свідчить, що у зв'язку з цим не було дотримано положення законодавства;

(ii) показання друзів і колег Н.Ш. (Є.Г., З., О.О. – див. пункти 23 і 24);

(iii) показання працівника міліції О.Г. щодо дружби заявника та Н.Ш. (див. пункт 22);

(iv) задокументовані докази, що у розпорядженні заявника була вилучена як доказ банка з опієм і висновки експертів, які вказували, що у період з грудня 2004 року (коли заявник взяв на зберігання банку) та травнем 2006 року (коли її вміст був повторно досліджений експертом) маса діючої наркотичної речовини у банці зменшилась на 1,2 кілограма;

(v) показання декількох працівників міліції та судових експертів про перебування у розпорядженні заявника банки з наркотичними засобами та відсутність доказів порушення цілісності банки після того, як заявник передав її іншим працівникам міліції. Суд дослідив ці докази, щоб перевірити аргумент сторони захисту про те, що банка могла бути пошкоджена після передачі її заявником іншому слідчому, який взяв справу до свого провадження, оскільки протягом відповідного періоду банка не була опечатана.

26. Заявник подав апеляційну скаргу, зокрема зазначивши, що під час повторного судового розгляду Н.Ш., В.Г. та І.С. не допитували, вони не були свідками, які заслуговували на довіру, а їхні показання були суперечливими. Зокрема, він вказав, що свідків не притягнули до кримінальної відповідальності за торгівлю наркотиками, хоча згідно з їхніми показаннями вони придбали у нього наркотичні засоби. З часом деталі їхніх показань змінилися, що зробило їх недостовірними.

27. 02 березня 2010 року Апеляційний суд Волинської області залишив без змін вирок суду першої інстанції. Суд вважав показання трьох свідків узгодженими як між собою, так і з результатами очних ставок із заявником. Суд першої інстанції вжив усіх можливих заходів для пошуку згаданих свідків та їхнього допиту.

28. 15 березня 2011 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника та залишив без змін рішення судів нижчих інстанцій.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

29. Положення Кримінально-процесуального кодексу України 1963 року (далі – КПК України), який на то момент регулював виклик

свідків, наведений в рішенні у справі «Карпюк та інші проти України» (*Karpyuk and Others v. Ukraine*), заяви № 30582/04 та № 32152/04, пункти 77 – 80, від 06 жовтня 2015 року).

30. Стаття 85-2 КПК України передбачала, що слідчі дії, у тому числі очні ставки, могли бути записані на відео, та встановлювала порядок застосування такого відеозапису.

31. Стаття 87 КПК України вимагала, щоб у матеріалах справи зберігався протокол судового засідання, і цей протокол містив, зокрема, докладний запис показань усіх свідків, наданих під час судового розгляду.

32. Стаття 374 КПК України передбачала, що якщо рішення було скасовано під час апеляційного розгляду, а справу повернуто на новий розгляд у зв'язку з помилкою, допущеною судом першої інстанції, справу мав розглядати інший суддя. Цей суддя мав усі, аналогічні судді першої інстанції, повноваження проводити повторний розгляд справи згідно з правилами здійснення судочинства, у тому числі повторно розглядати усі докази, викликати та допитувати свідків (див. відповідні положення КПК України, згадані у пункті 29).

Стаття 375 КПК України передбачала, що новий розгляд справи, у тому числі розгляд доказів, регулювався тими самими правилами, що і початковий судовий розгляд. Серед цих правил, що застосовувалися однаково як до першого судового розгляду, так і до повторного судового розгляду, була стаття 299 КПК України, яка передбачала, що саме суддя першої інстанції мав визначати обсяг доказів, що підлягали дослідженню під час судового розгляду (і, відповідно, повторного судового розгляду). Однак у національному законодавстві відсутнє положення, яке б чітко вимагало від судді, який повторно розглядав справу, ще раз досліджувати всі докази, досліджені суддею першої інстанції, який вже розглядав справу.

33. Стаття 218 Кодексу вимагала, щоб після закінчення досудового слідства підсудний отримував доступ до всіх матеріалів справи перед передачею справи (після подання обвинувального акту) до суду першої інстанції. Текст цього положення викладений в рішенні у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhtsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, пункт 54, ЄСПЛ 2005-II (витяги).

34. Кримінально-процесуальний кодекс 2012 року, який є чинним на цей момент, дає право засудженому вимагати перегляду кримінальної справи, яка закінчилася винесенням вироку, що набрав законної сили, якщо Суд встановлює наявність порушень Конвенції під час розгляду цієї справи. Відповідні положення національного законодавства наведені у справі «Ростовцев проти України» (*Rostovtsev v. Ukraine*), заява № 2728/16, пункти 16, 19 – 22, від 25 липня 2017 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник скаржився, що провадження щодо нього було несправедливим, оскільки національні суди визнали допустимими доказами проти нього показання трьох свідків, хоча (i) перша з цих свідків (Н.Ш.) була допитана лише під час початкового судового розгляду, але не під час подальшого повторного розгляду справи іншим суддею першої інстанції, а (ii) другий і третій свідки (В.Г. та І.С.) ніколи не з'являлися у засідання суду першої інстанції. Він посилався на пункти 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

...»

A. Прийнятність

36. Суд зазначає, що ця заява не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

37. Заявник зазначив, що інші свідки, крім Н.Ш., В.Г. та І.С., були або працівниками міліції (чиї показання у зв'язку з цим не були неупередженими), або свідками, які засвідчили лише факт знайомства заявника з Н.Ш., але нічого не зазначили щодо фактичних обставин стверджуваного злочину. Очні ставки під час досудового слідства не були рівноцінними перехресному допиту свідків у судовому засіданні, оскільки на момент їхнього проведення заявник не мав доступу до матеріалів слідства. Лише після надання доступу до матеріалів справи

наприкінці розслідування (див. пункт 33) заявник міг повною мірою скористатися своїми правами на захист. Національні органи влади могли забезпечити явку Н.Ш., В.Г. та І.С., але не зробили цього.

38. Уряд стверджував, що визнання заявника винним ґрунтувалося на великій кількості доказів, у тому числі показаннях численних свідків, окрім показань Н.Ш., В.Г. та І.С. Крім того, заявник міг допитати цих трьох свідків під час досудового слідства.

2. Оцінка Суду

(а) Відповідна практика

39. Суд у своїй практиці розробив дві основні групи потенційно актуальних принципів:

- (i) практика щодо визнання допустимими доказами показань свідків, відсутніх під час судового розгляду, та
- (ii) практика щодо принципу безпосередності.

(i) Визнання допустимими доказами показань свідків, відсутніх під час судового розгляду

40. Суд сформулював загальні принципи, які слід застосовувати у справах, коли свідок сторони обвинувачення не брав участі у судових засіданнях, але показання, надані ним раніше, були визнані допустимим доказом; ці загальні принципи викладені в рішеннях у справах «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*) [GC], заяви № 26766/05 та № 22228/06, пункти 119 – 147, ЄСПЛ 2011) та «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (*Schatschaschwili v. Germany*) [GC], заява № 9154/10, пункти 110 – 131, ЄСПЛ 2015). Повторення цих принципів наведене, наприклад, в рішеннях у справах «Сетон проти Сполученого Королівства» (*Seton v. the United Kingdom*), заява № 55287/10, пункти 57 – 59, від 31 березня 2016 року) та «Боєць проти України» (*Boyets v. Ukraine*), заява № 20963/08, пункти 74 – 76, від 30 січня 2018 року).

41. Резюмуючи, застосування принципів справ «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*) та «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*) у цілому передбачає розгляд трьох питань:

(i) чи були достатні підстави для неявки свідка та визнання допустимим доказом показань відсутнього свідка (див. згадане рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*), пункти 119 – 125);

(ii) чи були показання відсутнього свідка єдиною або вирішальною підставою для засудження чи достатньо вагомою, щоб їх визнання

допустимим доказом могло створити перешкоди для сторони захисту (там само, пункти 116, 119 і 126 – 147); та

(iii) чи існували достатні врівноважуючі фактори, у тому числі надійні процесуальні гарантії, здатні компенсувати недоліки, з якими зіткнулася сторона захисту у зв'язку з визнанням допустимим доказом неперевіраних показань, а також забезпечити загальну справедливість судового розгляду (там само, пункт 147).

42. Такі врівноважуючі фактори мають забезпечувати справедливу та належну оцінку достовірності таких доказів (там само, пункт 125). Можливість допитати на стадії слідства свідка сторони обвинувачення, який згодом не з'явився у судові засідання, є важливою процесуальною гарантією (там само, пункт 130). У низці справ, в яких заявники допитували свідків сторони обвинувачення на стадії досудового слідства, Суд не встановлював порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції (див. рішення у справах «Чмура проти Польщі» (*Chmura v. Poland*), заява № 18475/05, пункти 56 і 57, від 03 квітня 2012 року.; «Айгнер проти Австрії» (*Aigner v. Austria*), заява № 28328/03, пункти 41 – 46, від 10 травня 2012 року; «Гані проти Іспанії» (*Gani v. Spain*), заява № 61800/08, пункти 48 – 50, від 19 лютого 2013 року та «Пальчик проти України» (*Palchik v. Ukraine*), заява № 16980/06, пункти 50 – 52, від 02 березня 2017 року).

43. Проте у трьох із цих чотирьох справ Суд встановив, що були достатні підстави визнати допустимими доказами показань свідків через їхнє зникнення або неможливість надання ними показань (див. згадані рішення у справах «Чмура проти Польщі» (*Chmura v. Poland*), пункт 50, «Айгнер проти Австрії» (*Aigner v. Austria*), пункт 39 та «Гані проти Іспанії» (*Gani v. Spain*), пункт 45). Лише в рішенні у справі «Пальчик проти України» (*Palchik v. Ukraine*) Суд не встановив порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, незважаючи на відсутність достатніх підстав для неявки свідків у судові засідання. Проте в рішенні у справі «Пальчик проти України» (*Palchik v. Ukraine*), на відміну від цієї справи, заявник не стверджував, що сторона захисту опинилася у несприятливому становищі під час проведення очних ставок на стадії досудового слідства (див. згадане рішення у справі «Пальчик проти України» (*Palchik v. Ukraine*), пункти 40 – 42 та 50).

44. Крім того, в згаданому рішенні у справі «Чмура проти Польщі» (*Chmura v. Poland*) додаткова гарантія (яка разом з іншими факторами призвела до встановлення відсутності порушення) полягала у наявності у суду першої інстанції відеозапису показань відсутнього свідка, наданих під час досудового слідства (пункти 19 і 50).

45. Суд постановив, що очні ставки під час досудового слідства, проведені у присутності слідчого, який не відповідав вимогам

незалежності та неупередженості і мав широкі дискреційні повноваження блокувати питання, та протягом яких інтереси заявників не представляли захисники, не є заміною допиту свідків у відкритому судовому засіданні (див. рішення у справах «Мельников проти Росії» (*Melnikov v. Russia*), заява № 23610/03, пункти 78 – 81, від 14 січня 2010 року; «Карпенко проти Росії» (*Karpenko v. Russia*), заява № 5605/04, пункти 67 – 69, від 13 березня 2012 року; «Ванфулі проти Росії» (*Vanfuli v. Russia*), заява № 24885/05, пункт 115, від 03 листопада 2011 року, див. також «Нечто проти Росії» (*Nechto v. Russia*), заява № 24893/05, пункт 123, 24 січня 2012 року, в яких ці проблеми поєднувалися із сумнівами щодо добровільної участі заявників в очних ставках).

46. Хоча вони були розроблені для ситуацій, коли свідок сторони обвинувачення не з'являється у судові засідання, принципи справ «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (*Al-Khawaja and Tahery v. The United Kingdom*) та «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*) також можуть застосовуватися, коли свідки з'являються до суду першої інстанції, але процесуальні порушення не дозволяють заявнику їх допитати (див. рішення у справі «Юрек та Юрек проти Туреччини» (*Ürek and Ürek v. Turkey*), заява № 74845/12, пункт 49, від 30 липня 2019 року). Вони також можуть виконувати роль вказівок, коли відповідне питання полягає не в неявці свідків до суду першої інстанції, а радше в умовах їхнього перехресного допиту, які можуть обмежити права на захист (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Черпійон проти Бельгії» (*Cherpion v. Belgium*), заява 47158/11, пункти 35 – 41, від 09 травня 2017 року).

(ii) Принцип безпосередності

47. Суд встановив, що важливим елементом справедливого кримінального провадження є наявність в обвинуваченого можливості допитати свідка у присутності судді, який ухвалює остаточне рішення у справі. Цей принцип безпосередності є важливою гарантією у кримінальному провадженні, в якому зауваження, зроблені судом щодо поведінки та надійності свідка, можуть серйозно вплинути на обвинуваченого. Тому зміна складу суду першої інстанції після допиту важливого свідка, як правило, призводить до повторного допиту цього свідка (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «П.К. проти Фінляндії» (*P.K. v. Finland*), заява № 37442/97, від 09 липня 2002 року).

48. Однак принцип безпосередності не можна вважати заборонаю будь-яких змін у складі суду під час розгляду справи. Можуть виникнути доволі чіткі адміністративні чи процесуальні фактори, які унеможливають подальшу участь судді у розгляді справи. Суд вказував, що можуть бути вжиті заходи для забезпечення правильного розуміння суддями, які продовжують розгляд справи, доказів та

аргументів – наприклад, шляхом надання протоколів засідань, якщо надійність відповідного свідка не викликає сумнівів, або шляхом організації повторного розгляду відповідних аргументів чи допиту важливих свідків новим складом суду (див. рішення у справі «Гутеан проти Румунії» (*Cutean v. Romania*), заява № 53150/12, пункт 61, від 21 квітня 2009 року).

49. Застосовуючи принцип безпосередності, Суд зазвичай встановлював порушення статті 6 Конвенції, коли склад суду повністю змінювався, а новий склад особисто не допитував певних свідків сторони обвинувачення (див. рішення у справі «Церовшек та Божичнік проти Словенії» (*Cerovšek and Božičnik v. Slovenia*), заява № 68939/12 та № 68949/12, пункти 44 – 48, від 07 березня 2017 року; згадане рішення у справі «Гутеан проти Румунії» (*Cutean v. Romania*), пункти 70 – 73 та рішення у справі «Сванідзе проти Грузії» (*Svanidze v. Georgia*), заява № 37809/08, пункти 35 – 38, від 25 липня 2019 року; та див. для порівняння згадану ухвалу щодо прийнятності у справі «П.К. проти Фінляндії» (*P.K. v. Finland*), рішення у справах «Гравіано проти Італії» (*Graviano v. Italy*), заява № 10075/02, пункти 39 і 40, від 10 лютого 2005 року та «Шкаро проти Хорватії» (*Škaro v. Croatia*), заява № 6962/13, пункти 22 – 31, від 06 грудня 2016 року, в яких склад суду змінився лише частково, і Суд не встановив порушення статті 6 Конвенції у зв'язку з непроведенням повторного допиту свідків зміненним складом суду).

50. В ухвалі щодо прийнятності у справі «Фамуляк проти України» (*Famulyak v. Ukraine*), заява № 30180/11, пункти 40 – 47, від 26 березня 2019 року) Суд визнав відповідну скаргу явно необґрунтованою, хоча склад суду повністю змінився. У справі «Фамуляк проти України» (*Famulyak v. Ukraine*) засудження заявника було скасовано за апеляційною скаргою з технічних причин, взагалі не поставивши під сумнів висновки щодо доведеності його вини. Потім справу заявника розглядав новий суддя першої інстанції. Потерпілий з'явився під час повторного розгляду справи і дав показання новому судді першої інстанції, але у зв'язку зі збігом певних обставин заявник не допитав цього свідка в присутності нового судді. Враховуючи обставини, Суд встановив, що надання новому судді першої інстанції доступу до протоколів допиту свідків під час першого розгляду справи було достатнім для забезпечення правильного розуміння нею доказів у цій справі.

Щодо інших свідків, то їхні показання не відіграли суттєвої ролі в засудженні заявника. Питання, щодо яких вони давали показання, не стосувалися тих, які за вказівкою апеляційного суду мав з'ясувати суд першої інстанції під час повторного розгляду справи. За таких обставин, для правильного розуміння новим суддею першої інстанції

їхніх показань, достатньою була наявність у її розпорядженні протоколів судових засідань із записами їхніх допитів.

(iii) Визначальне значення загальної справедливості провадження

51. Суд послідовно повторював, що основним його завданням за статтею 6 Конвенції є оцінка загальної справедливості кримінального провадження (див. згадане рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*), пункт 101). Це є кінцевою метою різних критеріїв, розроблених для вивчення розмаїття питань, пов'язаних з конкретними правами, гарантованими пунктом 3 статті 6 Конвенції (див., наприклад, згадане рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*), пункти 116 і 118; рішення у справах «Корреа де Матос проти Португалії» [ВП] (*Correia de Matos v. Portugal*) [GC], заява № 56402/12, пункт 126, від 04 квітня 2018 року; «Бьоз проти Бельгії» [ВП] (*Beuze v. Belgium*) [GC], заява № 71409/10, пункти 147 – 149, від 09 листопада 2018 року та «Муртазалієва проти Росії» [ВП] (*Murtazaliyeva v. Russia*) [GC], заява № 36658/05, пункти 167 і 168, від 18 грудня 2018 року).

52. Ці мінімальні права самі собою не є цілями: їхньою справжньою метою є постійне сприяння забезпеченню справедливості кримінального провадження в цілому (див. згадане рішення у справі «Корреа де Матос проти Португалії» (*Correia de Matos v. Portugal*), пункти 119 і 120). Відповідність вимогам справедливого суду має розглядатися у кожній справі з огляду на хід провадження в цілому, а не на підставі окремого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного випадку (див. рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) [GC], заява № 50541/08 та 3 інші, пункт 251, від 13 вересня 2016 року).

(b) Застосування зазначених принципів у цій справі

53. Суд вважає, що повинен розглянути, чи було підірвано загальну справедливість провадження щодо заявника у зв'язку з (i) неявкою В.Г. та І.Г. під час першого та повторного судового розгляду справи заявника, (ii) неявкою Н.Ш. під час повторного розгляду справи та (iii) посиленням суду на їхні показання для засудження заявника під час повторного розгляду справи. Для цього Суд застосує комбінацію двох груп принципів, напрацьованих у практиці Суду, описаній у пунктах 39 – 50.

54. Перше важливе питання як за принципом безпосередності, так і за практикою щодо відсутніх свідків полягає в тому, яку роль відіграли показання цих відсутніх свідків у засудженні заявника, а саме: чи були вони «єдиними», «вирішальними» або «достатньо вагомими, щоб їхнє

визнання допустимим доказом могло створити перешкоди для сторони захисту», відповідно до тлумачення цих термінів у згаданому рішенні у справі «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*), пункти 116, 119, 123 та 124). Друге важливе питання – склад суду, який визнав заявника винним, змінився повністю чи лише частково.

55. Потім Суд розгляне, чи існували достатні підстави неявки свідків під час повторного судового розгляду справи, який призвів до засудження заявника, та, якщо показання відсутніх свідків, як зазначалося, були достатньо вагомими, чи існували належні гарантії для забезпечення правильного розуміння цим складом суду показань відсутніх свідків, незважаючи на їхню неявку, щоб справедливність судового розгляду зберіглася.

56. Перед застосуванням відповідних принципів за обставин цієї справи Суд вважає важливим нагадати, що зосередження на загальній справедливості провадження під час оцінки є невід’ємною частиною практики щодо прав на захист, закріплених у пунктах 1 і 3 статті 6 Конвенції. Крім того, акцент на загальній справедливості відповідає ролі Суду, що полягає не в абстрактному розгляді чи уніфікації різних правових систем, які на стадіях досудового слідства та судового розгляду можуть значно відрізнятися, а у встановленні гарантій для забезпечення відповідності провадження у кожній справі вимогам справедливого судового розгляду з огляду на конкретні обставини кожного обвинуваченого (див. згадане рішення у справі «Бюз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункти 147 і 148).

57. Щодо першого з питань, згаданих у пункті 54, Суд зазначає, що показання трьох зазначених свідків у версії сторони обвинувачення були головними, оскільки вони були єдиними безпосередніми учасниками протиправної діяльності, у вчиненні якої обвинувачувався заявник. Хоча інші свідки чули розмови заявника з трьома відсутніми свідками щодо можливого збуту наркотичних засобів, вони не знали деталей, а їхні показання щодо цього були доволі загальними. Усі інші докази проти заявника просто доводили, що він міг вчинити злочин, оскільки мав доступ до наркотичних засобів і контактував з трьома відсутніми свідками (див. підпункти (ii) – (v) пункту 25).

58. Отже, Суд вважає, що показання свідків були «вирішальними», оскільки, ймовірно, мали визначальне значення для результату розгляду справи заявника (див. згадане рішення у справі «Сетон проти Сполученого Королівства» (*Seton v. the United Kingdom*), підпункт (vi) пункту 58).

59. Як було зазначено у пункті 15, склад суду першої інстанції повністю змінився, і новий склад суду не допитав жодного з трьох свідків.

60. Щодо причин неявки свідків Уряд надав протоколи засідань суду першої інстанції, під час яких обговорювалися спроби викликати

свідків (див. пункти 16 – 21); проте він не надав документи від міліції, прокуратури та Служби безпеки України, в яких було описано їхні зусилля для встановлення місцезнаходження свідків.

61. Причина неявки Н.Ш., вочевидь, полягала в тому, що органи державної влади не встановили її місцезнаходження. Явці В.Г. та І.С. перешкодив поганий стан їхнього здоров'я (див. пункти 12 і 16).

62. З огляду на фрагментарний характер наданої інформації Суд вважає, що Уряд не довів, що органи державної влади проявили належну ретельність у своїх зусиллях для забезпечення явки свідка, зокрема Н.Ш., і в застосуванні належних гарантій для забезпечення загальної справедливості провадження, незважаючи на неявку трьох свідків.

63. Щодо Н.Ш., вбачається, що органи державної влади не змогли встановити її місцезнаходження. Хоча під час повторного судового розгляду свідок вказав, що знав, де вона працювала, ніщо не свідчить про вжиття органами державної влади подальших заходів у зв'язку з цією інформацією або про їхні спроби знайти її (див. пункт 22). Отже, Уряд не довів існування достатніх підстав її неявки під час повторного розгляду справи.

64. Щодо В.Г. та І.С. немає підстав сумніватися, що стан їхнього здоров'я дійсно перешкодив їм проїхати значну відстань до м. Луцьк, де проводився повторний судовий розгляд справи (див. пункт 19). Проте Суд зазначає про відсутність причин їхньої неявки у судові засідання під час першого розгляду справи (див. пункти 12 і 14).

65. Крім того, Суд вважає, що Уряд не зміг довести, що, незважаючи на визначальне значення показань, наданих відсутніми свідками, існували належні гарантії для збереження справедливості провадження.

66. У цьому контексті Суд повторює, що обсяг урівноважуючих факторів, необхідних для того, щоб судовий розгляд вважався справедливим, буде залежати від вагомості показань відсутнього свідка. Чим важливішими є ці показання, тим вагомішими мають бути урівноважуючі фактори, щоб провадження в цілому могло вважатися справедливим (див. згадане рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*), пункт 116). З огляду на визначальне значення у цій справі показань відсутніх свідків, особливо Н.Ш., для забезпечення справедливості провадження необхідні були вагомі врівноважуючі фактори.

67. Суд вбачає три потенційні альтернативні врівноважуючі фактори у провадженні (див. згадане рішення у справі «Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*), пункти 126 – 130 щодо можливих урівноважуючих факторів):

(і) можливість, якою заявник скористався під час провадження на національному рівні, викласти власну версію подій, поставити під

сумнів достовірність показань відсутніх свідків і вказати на будь-які неузгодженості в їхніх показаннях;

(ii) наявність додаткових підтверджуючих доказів;

(iii) участь заявника в очних ставках з усіма трьома свідками під час досудового слідства і можливість перехресного допиту Н.Ш. під час першого судового розгляду.

68. Щодо першого фактора Суд зазначає, що під час провадження на національному рівні заявник дійсно міг викласти власну версію подій та поставити під сумнів достовірність показань відсутніх свідків. Однак Суд неодноразово встановлював, що така можливість оскаржити та спростувати показання відсутніх свідків сама собою не може вважатися достатнім урівноважуючим фактором, здатним компенсувати перешкоди, з якими зіткнулася сторона захисту у зв'язку з їхньою неявкою (див. рішення у справах «Трампеvські проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Trampevski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), заява № 4570/07, пункт 49, від 10 липня 2012 року та «Ріагі проти Бельгії» (*Riahi v. Belgium*), заява № 65400/10, пункт 41, від 14 червня 2016 року). Це мало місце і в цій справі.

69. Щодо другого фактора, як Суд встановив у пункті 57, хоча були наявні підтверджуючі докази, вони мали обмежену доказову силу через відсутність показань цих трьох свідків.

70. Щодо третього потенційного врівноважуючого фактора (можливість допитати свідків на стадії досудового слідства) заявник стверджував, що ця можливість не могла становити належну гарантію, оскільки на стадії досудового слідства (коли проводилися очні ставки) сторона захисту не мала доступу до доказів у матеріалах справи на національному рівні (див. пункти 8, 33 та 37). У зв'язку з цим між справою заявника та згаданими справами «Фамуляк проти України» (*Famulyak v. Ukraine*) та «Пальчик проти України» (*Palchik v. Ukraine*), в яких Суд не розглядав це питання, має бути проведена різниця.

71. Обмежене знання заявником матеріалів справи на стадії досудового слідства є важливим фактором під час оцінки справедливості процедури (див. для порівняння згадане рішення у справі «Чмура проти Польщі» (*Chmura v. Poland*), пункти 53 – 56), але саме собою не може бути вирішальним, оскільки у випадку проведення очних ставок до закінчення досудового слідства процес збирання доказів у багатьох справах, найімовірніше, за самим характером речей буде неповним.

72. У цій справі труднощі у зв'язку з обмеженим знанням матеріалів справи під час проведення очних ставок, з якими стикнулася сторона захисту, не були настільки суворими, щоб очна ставка сама собою повністю не відповідала вимогам процесуальної гарантії (див. для порівняння справи, наведені у пункті 45).

73. Проте, це ще не все, оскільки суддя першої інстанції, який зрештою визнав заявника винним, не зміг особисто допитати жодного з трьох ключових свідків сторони обвинувачення. Він також не мав у своєму розпорядженні відеозапису їхніх показань, хоча національне законодавство передбачало можливість застосування такого відеозапису (див. пункт 30), і останнє могло стати важливою додатковою гарантією (див. згадане рішення у справі Шачашвілі проти Німеччини» (*Schatschaschwili v. Germany*), пункт 127). Тому зазначені труднощі, з якими стикнувся заявник на стадії досудового слідства, поєднувалися з його неспроможністю допитати свідків у присутності судді, який розглядав його справу.

74. Як вже зазначалось, і Суд вважає це надзвичайно важливим, Уряд не зміг довести існування достатніх підстав для неявки свідка Н.Ш. під час повторного судового розгляду (див. пункт 63). Можливе місцезнаходження цього свідка було повідомлено складу суду, який проводив повторний розгляд справи, але, як вбачається, жодних подальших заходів вжито не було (див. пункт 22). Щодо інших двох свідків, хоча були достатні підстави для їхньої неявки під час повторного судового розгляду, їхні показання були тісно пов'язані з показаннями Н.Ш. Тому Уряд мав продемонструвати, що існували особливо надійні гарантії для забезпечення правильного розуміння новим суддею першої інстанції показань цих трьох свідків і справедливості провадження (див. пункт 66).

75. Проте Уряд не продемонстрував існування таких гарантій, окрім надання новому судді першої інстанції протоколів допиту цих свідків під час досудового слідства та (у випадку Н.Ш.) судового розгляду. Суд вважає, що Уряд не довів, що за таких обставин ця єдина гарантія була достатньою.

76. На думку Суду, зазначене поєднання обставин могло підірвати загальну справедливість кримінального провадження щодо заявника.

77. У зв'язку з цим має бути проведена різниця між справою заявника та згаданою справою «Фамуляк проти України» (*Famulyak v. Ukraine*), яка характеризувалася конкретними обставинами, наведеними в пункті 50 та відсутніми у цій справі, зокрема тим, що суддя, який повторно розглядав справу, дійсно міг допитати свідка, чії показання були вирішальними для засудження пана Фамуляка, хоча останній не зміг допитати цього свідка у присутності судді.

78. Отже, було порушено пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

79. Стаття 41 Конвенції передбачає:

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЧЕРНІКА ПРОТИ УКРАЇНИ»

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

80. Заявник вимагав 60 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

81. Уряд заперечив проти цієї вимоги, вважаючи її необґрунтованою та надмірною.

82. Суд зазначає, що у цій справі він встановив порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції. З встановлення цього порушення не випливає, що заявника було засуджено помилково, а також неможливо робити припущення, що могло статися, якби порушення Конвенції не було. Суд зауважує, що національне законодавство передбачає право клопотати про відновлення кримінального провадження на національному рівні (див. пункт 34 та рішення у справі «Ростовцев проти України» (*Rostovtsev v. Ukraine*), заява № 2728/16, пункти 16, 19 – 22, 40 – 42, від 25 липня 2017 року).

83. Суд вважає, що за обставин цієї справи встановлення порушення само собою є достатньою справедливою сатисфакцією будь-якої моральної шкоди, яку зазнав заявник.

В. Судові та інші витрати

84. Заявник вимагав 3 000 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у національних судах, і 2 000 євро витрат, понесених під час провадження у Суді, а також 200 євро поштових витрат, понесених під час провадження у національних судах і Суді, які мають бути сплачені на банківський рахунок його захисника.

85. Уряд заперечив проти цих вимог, вважаючи їх необґрунтованими та у будь-якому випадку надмірними.

86. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії Суд вважає за доцільне присудити суму у розмірі 1 500 євро в якості компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді, які мають бути перераховані безпосередньо на банківський рахунок захисника заявника пана Леонтєва.

С. Пеня

87. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції;
3. *Постановляє*, що встановлення порушення само собою є достатньою справедливою сатисфакцією будь-якої моральної шкоди, яку міг зазнати заявник;
4. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити 1 500 (одна тисяч п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути перераховані безпосередньо на банківський рахунок захисника заявника, пана Леонтєва; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 березня 2020 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Сіюфра О'Лірі
(*Síofra O'Leary*)
Голова